

Introducció

Un dia de tardor de l'any 2007, em va venir a veure el meu pare, acompanyat d'un personatge pallarés molt singular i em va demanar que fes un escrit sobre el que m'explicaria el seu company.

Evidentment vaig fer-ho. A mi m'agrada escriure i el personatge i la seva història, bé s'ho mereixien. L'amic del meu pare era, ni més ni menys que en Jordi Riba, Palanca, i la història que havia d'escriure era un resum de la seva vida, molt escueta, per tal d'acabar explicant les seves darreres trobades amb la Justícia i tot això, en forma d'intància, per tal d'enviar-ho a diferents autoritats.

Es va anar establint una mena de relació de confiança i cada vegada que en Jordi, Palanca, havia d'escriure alguna cosa o havia de respondre algun escrit, em venia a veure i en cada visita m'explicava alguna cosa relacionada amb la seva vida.

El 15 de desembre d'aquell any també em va venir a veure, a vegades s'asseia a llegir el diari i no diea res, altres em demanava que li enviés un fax i altres, senzillament estava allà. Aquell dia però, va esperar que fos la una de migdia i va insistir en que ens convidava a fer un bermouth al café Pessets. Altres vegades ens havia convidat però mai amb aquella insistència i llavors me'n vaig adonar, era el seu aniversari !! El vam felicitar i ho vam anar a celebrar.

Va ser aquell dia que vaig començar a demanar-li coses relacionades amb la seva vida i que ell m'anava contestant. Si la vida d'en Palanca, de per si, ja té aquell aire extraordinari, d'entre misteri i màgia, imagineu-vos, si a més a més, te l'explica ell en persona. Em vaig quedar embadalida i vaig decidir, quasi amb un impuls infrenable, que em deixés escriure tot el que m'explicava.

Entre somriures em va dir que si, tot i que s'ho va agafar mig en broma, però des d'aquell dia, cada vegada que em venia a veure, m'explicava alguna cosa i, fins i tot, alguns dies quedàvem, només perquè m'expliquéssim coses.

Quan la història va prendre una mica de forma, vaig demanar-li ajut i consell al meu oncle Pau, si a ell li agradava, podria continuar i a més a més amb la seguretat de que la seva opinió és la d'un expert en antropologia.

Al Pau li va agradar i no només m'ha corregit els errors de forma acadèmica, sinó que hi ha participat de forma molt activa, ha aconseguit molta informació i la seva participació ha donat un aire molt diferent al que era, en principi una simple biografia. Penso que la vida d'en Palanca és l'excusa idònia per reflectir un estil de vida quasi oblidat i desconegut per molta gent, per explicar la història d'una de les valls més idíl·liques del Pirineu i per intentar entendre uns fets que han omplert moltes pàgines de revistes, diaris i llibres.

S'han escrit moltes coses sobre Tor, sobre els seus habitants i, de retruc, sobre el Pallars i els pallaresos i sempre s'ha fet des de fora i prenent com a motiu principal, una sèrie de desgraciats esdeveniments, succeïts aquí, senzillament perquè es donen una sèrie de circumstàncies que afavoreixen determinades situacions. Són moltes les ocasions en que després de llegir alguna crònica d'aquestes es té la sensació que el Pallars encara està per civilitzar i que la seva gent som una mena de personatges prehistòrics que encara ho fem tot amb el garrot a la mà.

El Pallars, per la seva situació geogràfica, sempre ha estat i encara és ara, un territori allunyat de tot arreu i és, precisament això, el que ha fet que es mantingués ferèstec i amb unes característiques pròpies. Els pallaresos n'estem orgullosos de ser-ho, senzillament perquè és un símbol d'identitat. Aquí, la història ha estat la mateixa que en la resta del Pirineu però al tractar-se d'una zona tan tancada, va costar més que arribés el segle xx.

Tot el que llegireu a continuació i que moltes vegades sembla una novel·la fruit d'una imaginació imparable, es tracta del relat d'uns fets reals, explicats pels seus protagonistes i en algunes ocasions, adornats amb les seves pròpies opinions.

El llibre vol tenir tres parts i, tot i que barrejades, en cadascuna d'elles s'hi recull la paraula de la muntanya a través d'una veu, d'una informació i d'un punt de vista diferent. La juxtaposició de les diferents veus, la de la paraula escrita que s'ha extret de documents notariais, de notes registrals, bibliografia,... és reforçada pel relat del poble de Tor, ajuntant les diferents veus que hem pogut escoltar. I finalment, s'hi recull el relat de qui ha estat i és encara, un dels protagonistes.

Després de tot el que hem presentat fins aquí, només ens cal manifestar la nostra admiració envers unes contrades, les nostres, que malgrat que avui en dia estan quasi abandonades, tenen una història

farcida d'esdeveniments, intensa, dura, a vegades tràgica però plena de personalitat i és una història que ens agradi o no forma part d'un país anomenat Catalunya.

També volem manifestar la nostra admiració envers una gent que malgrat la duresa del terreny i malgrat la climatologia extrema, han sapigut fer front i vèncer totes les dificultats que se'ls han presentat, aconseguint que l'any 2009, en ple segle XXI, puguem continuar vivint al Pallars Sobirà i malgrat que Tor està deshabitat a l'hivern, a l'estiu Ca la Sisqueta encara està oberta i fa de fonda per tots aquells viatgers que vulguin descansar i fer-hi un mos.

Històries de la història

Per començar amb la història d'aquesta muntanya ens hem de situar en el marc geogràfic de la Vall Ferrera. Aquesta vall, situada a la part nord del Pallars Sobirà inclou els set pobles que, actualment, formen part del municipi d'Alins: el mateix Alins que dóna el nom al municipi, Araós, Ainet de Besan, Àreu, Besan, Norís i Tor.

Tor és un racó idíl·lic del Pallars Sobirà. Quan hi arribes, després dels 13 Km. de pista que puja des d'Alins, a trossos asfaltada, a trossos encimentada i a trossos de terra, et traslades, sense poder remeiar-ho, a un altre temps. Les cases són de pedra, els llosats de pissarra, els balcons de fusta, els carrers no estan asfaltats i no hi ha llum elèctrica. Hi passa un riu que encara es veu xic perquè estem tan amunt que neix allà mateix, a tan poca distància que encara és molt feréstec, el seu cabal no ha tingut temps d'eixamplar-se i la seva aigua és tan fresca que sembla que t'estiguis prenent un glop de neu quan hi atenses els llavis per veure-hi. Al voltant de Tor tot és verd a la primavera i a l'estiu, i tot és blanc a la tardor i a l'hivern, difícilment s'hi troba el terme mig.

Ara fa uns quants anys, la Generalitat va llençar una campanya publicitària amb el lema "Catalunya té 1.000 anys", les contrades de la Vall Ferrera van aprofitar-ho per posar cartells a l'entrada dels pobles fent-hi referència i el de Tor diu: "Catalunya té 1.000 anys, Tor ja hi era". I és veritat, s'han trobat indicis suficients per pensar que en l'època del Neolític, tribus pastores van descobrir aquesta muntanya per aprofitar-la com a pastures estiuenques.

El difícil d'entendre és què devien veure els primers habitants d'aquest llogaret per decidir instal·lar-s'hi definitivament. Els primers pobladors de Tor devien tenir algun motiu per quedar-s'hi: la genialitat immensa del paisatge, la situació estratègica o, senzillament, un bon lloc on estar-se sense ser molestat i on difícilment t'anirien a buscar. Algunes d'aquestes opcions són molt contemporànies i en data d'avui ens inclinàrem per la primera o l'última, el paisatge i l'entorn de Tor

enamoren i difícilment t'hi anirien a buscar. Mil anys enrere però, el paisatge de Tor era molt habitual i també hi havia molts altres racons per perdre's, així doncs, hem de pensar que en aquella època va prevaldre la segona opció, gràcies a l'amplitud del terreny que es pot divisar des d'allà dalt, el que hi van trobar els primers pobladors, va ser un lloc estratègic de guarda i vigia, combinat amb un camp immens ple de pastures.

Sigui com sigui, el cas és que Tor és més conegut per la seva crònica negra que pels seus encants i aquesta crònica negra s'escriu amb el debat de la propietat de la seva muntanya màgica o més aviat, de la seva muntanya embruixada i/o embruixadora i que es coneix amb el nom de Muntanya de Tor.

Malgrat que la bonica Vall Ferrera s'ha convertit en una de les icones del Pallars, antigament no pertanyia al comtat pallarès i Tor, sempre adjunt a la seva muntanya, històricament, ha estat més lligat a les valls del Valira que a les de la Noguera Pallaresa.

Per poder analitzar i comprovar tot això, ens hem de remuntar a la constatació escrita més antiga que coneixem, l'*Acta de Consagració de la catedral de La Seu d'Urgell*, datada l'any 839 i on apareixen la majoria de pobles del que avui coneixem com a Alt Pirineu, tal com recull, entre altres, Mossèn Coy.¹ En aquesta Acta però Tor no hi apareix, probablement perquè no estava sota la influència del Bisbat d'Urgell sinó sota la dels Comtes de Tolosa.²

TOR ÉS DIFERENT DES DELS SEUS ORÍGENS

Malgrat que no trobem el nom de Tor a l'Acta de Consagració de la Catedral de La Seu, hi ha dades arqueològiques que situen al segle IX i al poble de Tor; una església on es retia culte a St. Pere del Roc i que estava associada a un castell o torre. Això ens duu a situar l'origen d'aquest poblet del Pallars, com a mínim, dotze segles endarrera.

Així doncs, situats a la segona meitat del segle IX, els Comtes de Tolosa, Fredol i Bernat, van organitzar el territori i a Tor li van donar dos valors fonamentals a l'època: el valor estratègic i el valor econòmic. L'estratègic es mesurava per la quantitat de territori que es pot controlar des de Tor, de fet, es poden controlar els tres passos més importants de la zona: per una banda el pas cap a França que

1. Msn. Agustí Coy i Cotonat —“Sort y comarca de la Noguera Pallaresa”— Vidua de José Cunill 1906

2. <<http://www.iecat.net/recerca/programes/HistoricoArqueologica/arcats/ps/psedificis/01644.htm>>

és territori dels Foix; per una altra banda, el pas cap al territori de l'actual Andorra; i el tercer pas, cap a Ós de Civís, entrada a la Vall de Sant Joan i a la Vall del Segre. L'altre valor, l'econòmic, l'hem de buscar en les abundants pastures muntanyenques, destinades a la cria de cavalls, els animals més apreciats i més necessaris pels senyors feudals i les seves infinites batalles.

Després de l'Acta de Consagració de la Catedral de La Seu, on Tor no apareix, ens hem de situar dos segles més tard per poder trobar una referència escrita on aparegui el nom d'aquest poble. El dia 10 d'abril de l'any 1102, Guitard Isarn, senyor de Cabó i Arnau Ramon, feudatari seu, van signar l'Acta de repartiment dels drets feudals de les Valls de Cabó, Sant Joan i Andorra. En aquest document, possiblement el primer on apareix el nom de Tor, queda clar que aquest poble pirinenc estava inclòs a la Vall de Sant Joan, juntament amb Ars, Civís i Ós de Civís. Aquests quatre pobles amb els seus respectius castells, formaven una unitat territorial i política molt sòlida, és a dir, formaven un *feu*. Es comunicaven molt fàcilment per la muntanya i tenien, com a activitat econòmica principal i comuna, la cria de bestiar equí.

Amb la troballa d'aquest document, ens adonem de la primera curiositat històrica en referència a la famosa muntanya. Datades el mateix dia, el mateix mes i el mateix any, intervenint els mateixos senyors i repartint-se els mateixos drets feudals, trobem dues Actes originals, una conservada a la Biblioteca Nacional de Catalunya i l'altra guardada a l'arxiu de la Catedral de La Seu d'Urgell, és a dir, trobem el que avui es coneixeria com a duplicitat documental. Analitzant i traduint del llatí els dos documents, ens adonem que un està degudament signat, el de La Seu, mentre que l'altre, el conservat a la Biblioteca Nacional de Catalunya, no té signatures. En el que està signat i que per aquest fet interpretem que és el que es va donar com a bo, hi apareix com a territori a repartir, el castell de Tor i tota la seva muntanya, entre altres, mentre que en el conservat a Barcelona, aquest territori no el trobem relacionat. Així doncs, podem deduir que en el segle XII, Tor i la seva Muntanya eren considerats un territori suficientment important com per fer repetir un document d'aquest tipus.

L'any 1226, Ermessenda de Castellbó, filla del vescomte, es va casar amb el comte Roger Bernat II de Foix i amb aquest matrimoni s'uniren dues dinasties i dos territoris. La Vall Farrera passa a formar part del comtat de Foix-Castellbó dins el quarter de Tírvia, a excepció de Tor que en aquells dies estava inclòs, juntament amb els pobles de La Ribalera: Romadriu, Serret, Castellarnau i Colomé, a la batllia de Burg.

Uns anys més tard, datat del 23 de maig de 1253, trobem un altre document que ens parla de Tor i la seva Muntanya. Es tracta d'un document de permuta, signat pel comte Roger IV de Foix i I de Castellbó i Bernat d'Alp. El de Foix-Castellbó, cedeix al senyor de Cerdanya unes terres dins el seu territori, mentre que aquest segon, cedeix "el país comprès entre el castell de Tor i el pont de Maçana".³ Curiosament, es tracta del mateix territori que durant el segle xx serà objecte d'un contracte similar i que desencadenarà les tràgiques disputes que es relaten més endavant.

A partir de la signatura d'aquest contracte trobem la Vall Ferrera al complet, tal i com la coneixem ara, amb el poble de Tor inclòs, tot i que de moment encara pertany al territori dels Foix i no serà fins anys més tard que esdevindrà una vall pallaresa.

Malgrat els canvis de sotmetiment a un senyor feudal o a un altre, els habitants d'aquesta vall van mantenir la propietat de les seves muntanyes lliure, en forma d'*alou*, és a dir, la propietat de les terres no va passar mai a mans del senyor feudal malgrat tenir-les sota el seu feu. Això, que es convertirà en un tret característic de molts pobles del Pirineu, era possible gràcies al pagament d'un impost, equivalent al que avui en dia seria la contribució, anomenat *qüestia* i que els pobles havien de liquidar al senyor.

En el cas de Tor, la *qüestia* es pagava de forma anual, es liquidava el dia de Sant Miquel i consistia en el pagament de 10 lliures barcelonines.⁴

Al parlar d'aquest impost, és inevitable remarcar una altra curiositat. Tal i com es podrà veure al llarg de la història, el retràs en el pagament de la *qüestia* primer o de la contribució després, originarà força problemes i trasbalsos.

La independència d'aquests pobles dotava a l'administració local d'una gran importància i la seva organització era la següent: la universitat de veïns era tota la comunitat i estava regida per un consell comunal format pels prohoms i els còsols, aquests darrers acostumaven a ser dos i els elegien tots els membres de la universitat. A més a més, la Vall Ferrera tenia concedit un privilegi especial, el de poder exercir justícia a nivell civil i criminal dins del seu territori i per fer-ho, cada any, coincidint amb el dia de St. Maties, triaven quatre persones: els corts, que juntament amb el batlle i el veguer formaven el tribunal.

3. C. Barault, O.C. Pàg. XIII

4. Pere Tragó —"Spill Manifest de totes les coses del Vescomtat de Castellbó a cura de Cebrià Barault"— La Seu d'Urgell 1982, pag. 46